

Ключові слова: місто, текст, структура, зміст, форма.

Бугаєва Н. А. Рецепция города как текста в прозе Валерия Шевчука (на примере “Романа толпы”)

В статье сделана попытка проанализировать урбанистическую прозу писателя в аспекте рецепции города как текста. Выделены объединяющие положения между городом и текстом как структурами литературного произведения. Акцентировано внимание на специфических особенностях творчества В. Шевчука.

Ключевые слова: город, текст, структура, содержание, форма.

Bugaeva N. A. Reception of a Text in Prose Valery Shevchuk (on the Example of “The Novel of the Crowd”)

This article attempts to analyze the urban fiction writer in terms of the reception of a text. Isolated combine position between the city and the text as a literary work structures. Special attention is paid to the specific characteristics of creativity V. Shevchuk.

Key words: city, text, structure, content, form.

Стаття надійшла до редакції 3.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Веретейченко І. А.

УДК 82.161.2 Гордасевич

Р. О. Дубровський

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОПОСУ МІСТА
В ПОЕЗІЇ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ**

Топос міста як категорія, яка, визначаючи просторові межі функціонування художньої реальності в межах того чи іншого твору красного письменства, водночас володіє значним потенціалом психологізації, останнім часом викликає справедливий інтерес у літературознавців. Разом із тим, залишається багато нез'ясованих питань щодо класифікації, значення й функцій міських топосів у художніх текстах, їх місця у творчості тих чи інших письменників. Також варто зазначити, що літературознавчі студії та дослідження С. Андрусів, А. Білої, О. Білецького, Дж. Грабовича, Т. Гундорової, С. Павличко, Е. Соловей та інших вчених присвячені в основному особливостям функціонування топосу міста у прозових творах. Таким чином, за винятком хіба окремих статей, поза увагою залишається великий пласт матеріалу для дослідження, а саме: специфіка художнього втілення

топосу міста у поезії, щоправда, свою класифікацію міських топосів пропонує Інна Вихор. Вона визначає 5 узагальнених типів міських топосів:

- 1) власне урбаністичний;
- 2) індустріальний;
- 3) архітектурний;
- 4) пейзажний;
- 5) історіософський [1, с. 146].

Метою нашої статті є показ особливостей вплетення топосу міста в поетичну канву віршів Галини Гордасевич. Обрана тема становить інтерес зокрема й тому, що доля змушувала поетесу побувати у багатьох містах (Кременець, Острог, Рівне, Дубровиця, Одеса, Чернігів, Самара (Куйбишев), Макіївка, Донецьк, Київ, Львів, Москва тощо) – причому, не завжди із її власної волі. Так, у Рівному, Чернігові, Одесі, Самарі вона відбувала покарання за “написання націоналістичних віршів та антирадянську агітацію серед студентів”. Донецьк та Львів пов’язані із двома найпліднішими та якісно різними періодами творчості Галини Леонідівни. У зв’язку із цим важливого значення набуває дослідження топосу міста у збірці віршів “Рядок з літопису” (2000), три частини якої (“Міста України”, “Донецький цикл”, “Острозькі сонети”) якнайширше відображають окреслену проблему.

Варто зазначити, що, будучи тонким ліриком, Галина Гордасевич рідко вдається до зображення власне урбаністичного чи індустріального топосу. При усій різноманітності підходів до показу міст, все ж є в авторки одна спільна риса в більшості віршів. І це, поза сумнівом, історіософське осмислення. Власне, місто для Г. Гордасевич – не просто топос – просторове поняття. Це, у першу чергу, сакралізоване місце завдяки особливій зав’язаності історичного часу й конкретного простору. Місто ніби нанизує на себе весь спектр подій, що будь-коли відбувалися тут, і на певному позасвідомому духовному рівні у кожен конкретний часовий момент несе в собі це духовне нашарування, актуалізуючи його у сприйнятті реципієнта поетичних рядків. Уміння “пришвидшувати” й “сповільнювати” час у рамках географічно обмеженого топосу бачимо, зокрема, у поезії “Легенда про заснування міста”. Так, на початку вірша, коли думка ще не зосереджена на конкретному місці, читач зустрічається із великим та нечітко окресленим часопростором (“Троє братів мандрували / Через степи і ліси...” [2, с. 4]). На текстовому рівні цьому ефекту сприяє використання недоконаного виду дієслів, множини у просторових іменниках. Коли ж мова йде про конкретний топос – місце розташування майбутнього Києва, – поетеса навмисно “монтажує” сповільнений час в обмеженому просторі. Цікаво, що початок такого сповільнення створюється завдяки діалогу, що починається словами: “Зупинитись пора!” [2, с. 4]. Таким чином, читач починає глибоко осмислювати описане, адже його час синхронізується із динамікою діяльності описаних Кия, Щека, Хорива та Либеді.

Історіософізм міського топосу в даному випадку пронизує рядки поезії завдяки інтертекстуально-алюзійним елементам у кінці поезії, що мимоволі відсилають читача до Біблії: “Троє братів-мужів / І з ними четверта сестра / Заложили град сей велій / На берегах Дніпра, / Що вистояв супроти бур / І переміг усіх зміїв, / А ім’я йому – Київ” [2, с. 5].

Саме окресленій вище меті слугує й відповідний підбір лексики (“град сей велій”, “усіх зміїв”). Відсилання до Біблії покликане підкреслити історичне значення Києва.

У місті Кременець поетеса народилася, тут же за власним заповітом була похована на Монастирському цвинтарі у 2001 році. Вона захоплювалася його багатою історією та надзвичайним ландшафтом. Тому в поезії “А коли мене питають...” зустрічаємо саме пейзажний топос. Однак історіософізм як провіденційна риса тут не втрачений. З одного боку, вірш написаний у легкому пастельному стилі, з іншого ж – тут відчувається насиченість історією. Але в даному випадку немає структурованої хронологічності в описі історичної минувшини. У цій поезії час виконує атрибутивну роль, історія стає лінійним, синхронічним поняттям, в якому легко співіснує минуле й теперішнє. Так, вірш цікавий поєднанням умовних речень з описом гіпотетичних майбутніх акцій із теперішнім та минулим часами. Таким чином, підкреслюється історична позачасова роль Кременця. Наскрізною темою для роздумів є анафора: “А коли мене питають: / – Де на світ родилась ти? ” [2, с. 23]. Відповідь на це питання у першому випадку звучить у теперішньому й майбутньому часах, у другому – в минулому й теперішньому, у третьому – знову в теперішньому й майбутньому часах. Вірш насичений просторовими поняттями, ніби поетеса протиставляє обмежений горизонтально-площинний простір маленького провінційного містечка його історичній, духовній та... пейзажній (усі – вертикально зорієнтовані!) величі. Наведемо приклад: “Я скажу: / – Це там, де гори / не якої й висоти, / та коли на кручі станеш, / та коли з гори поглянеш – / то такий довкола простір, / що зривайся і лети!” [2, с. 23].

На завершення поетеса показує, що й себе ототожнює із цим топосом (не стільки географічним, скільки із духовним!): “Я у Крем’янці родилась – крем’янчанкою зовіть!” [2, с. 23].

Є в Галини Гордасевич багато віршів, присвячених українським містам. Серед них – поезія “Одеса”. Міський топос тут є цікавим через біографічний факт: саме в Одесі Г. Гордасевич, будучи ув’язненою, була змушена носити на спині важкі мішки із цементом, що підірвало її здоров’я. Однак замість хоч би якогось негативізму зустрічаємо: “Юність моя, / Мужність моя, / Радість моя, / Одеса!” [2, с. 31]. Одні позитивні, бадьоро-маршові нотки. Місто мислиться поетесою як єдине ціле, певний позачасовий моноліт. Читач не зустріне в поезії жодних описів архітектурного плану. Г. Гордасевич ставить за мету дати загальне емоційне враження від міста, не членуючи його на візуально-просторові частинки. Тим не менше, загалом Одеса візуалізується (навіть

фонізується та дактилізується) завдяки “каштанам у цвіту”, “сонцю над головою”, “на білому камені чорному рубцеві”, “сині піднебесній”, “солоному запаху роботи” [2, с. 31]. Таким чином, поетеса застосовує ефект бінокля, показуючи або місто здалека як певну цілісність, моноліт або ж показуючи зблизька дуже дрібні деталі – атоми загального враження.

“Донецький цикл” Г. Гордасевич – це єдність у різноманітті відчуттів. При поверховому погляді на перший вірш циклу “Сурми світанку” може виникнути думка про його приналежність до широкої сірої соцреалістичної течії, адже поетеса й створила його в донецький період своєї творчості (60 – 80-і рр.). Однак тоді ж самі устої державного ладу “привчали досвідчений і витончений розум до лукавства, вчили підігравати абсурдним правилам гри і з певною простодушною наївністю симулювати соцреалістичний зміст і національну форму” [3, с. 121]. Тому якщо в першому вірші читач зустрічається з людьми, змушеними жити в межах індустріального топосу, заповненого шахтами, заводами, будинками й “сірими димами” [2, с. 34], яким звучить заклик знову починати рутину роботи, то уже у вірші “Колискова” місто є мікротопосом або ж одним із топосів, у яких живе людина – фізично або ж духовно. Таким чином, тут гуманістичне начало виходить на перший план. Людина живе не просто в місті – замкненому, обмеженому, невиласному індустріальному топосі, а в місті, що є частиною неозорого макротопосу: “Спить земля, розгойдана в колісці гравітації...” [2, с. 35]. Тут, окрім фізичного топосу (до речі, не наділеного традиційними урбаністичними атрибутами), існує ще й уявно-духовний, до певної міри зідеалізований топос, що через сон знаходить місток-поєднання з реальністю: “Хай вам сняться хороші сни, / Щось таке довгождане й веселе: / Кришталеві міста і зелені села / І рожеве цвітіння весни” [2, с. 35].

Весна в даному випадку, будучи діахронічним часовим поняттям, поставлена в ряд лінійних відношень і стає таким чином частиною магічно-уявного топосу.

Цікаво те, як поетесі вдається творити пейзажний топос індустріального міста. Найяскравіше це видно в поезії “Донецьк літній”. Подібне враження Г. Гордасевич створює завдяки нагромадженню переважно нюхових образів, фактично пересаджених із типово сільського топосу на новий міський ґрунт. Це, зокрема, наступні рядки: “Пахне місто полуницями, / Пахне місто, наче сад” [2, с. 37]; “Пахне місто, наче степ, / Пахне скошеними травами / Між кущами кучерявими, / Де цупке стебло росте” [2, с. 37].

Таким чином, новаторство поетеси полягає в тому, що її міський топос майже ніколи не має різких та грубих рис індустріалізації, а навпаки – набуває м’яких пейзажно-ліричних форм навіть із легким тяжінням до пастельності.

Цикл “Острозькі сонети” цікавий своєю формою. Поетеса відкриває всю історію міста з кожним новим сонетом, який продовжує думку, розпочату в попередньому. Однак назвати таку послідовність вінком сонетів не можна через те, що кількість віршів – 12, часто початковий рядок наступного сонета далеко не дослівно дублює закінчення попереднього, перша строфа більшості віршів написана чотиристопним ямбом із перехресним римуванням, а в дванадцятому вірші – розбавлена пиріхієм із оповитим римуванням, відсутній магістрал. (Хоча в останньому вірші поетеса зазначає: “Остріг мій, молодість спливла, / Та я тобі вінок сплела” [2, с. 45]).

Отже, можемо констатувати той факт, що, на жаль, при вивченні топосу міста основна увага літературознавців прикута до прозових, а не до поетичних текстів, які також можуть дати обширний матеріал для цікавих наукових розвідок. Яскравим прикладом цього може слугувати поезія Галини Леонідівни Гордасевич, котра створила цілу панораму українських міст. Однією із особливостей ідіостилю поетеси є проникнення історіософського начала в зображення будь-якого топосу. Власне, топос міста у віршах Г. Гордасевич – поняття просторове (простір авторки обов’язково в різних поєднаннях зав’язаний в один вузол із часом!) та водночас духовне. Дана проблема є хорошим джерелом для подальших літературознавчих досліджень.

Список використаної літератури

1. Вихор І. Поетичний топос міста та його тематичні різновиди / Інна Вихор // Нова педагогічна думка: Науково-методичний журнал. – 2010. – № 3. – С. 145 – 153. **2. Гордасевич Г. Л.** Рядок з літопису / Галина Леонідівна Гордасевич. – Львів : Сполом, 2000. – 64 с. **3. Дроздовський Д.** Код майбутнього: Криза людини в європ. філософії: від екзистенціалізму до укр. шістдесятництва / Дмитро Дроздовський. – К. : Всесвіт, 2006. – 192 с.

Дубровський Р. О. Особливості функціонування топосу міста у поезії Галини Гордасевич

Стаття присвячена висвітленню особливостей функціонування різних видів міських топосів у поезії Г. Гордасевич. Особливу увагу зосереджено на проблемі історіософського змалювання міста у книзі “Рядок з літопису”. Також зроблено акцент на зв’язку часу та простору в “міській поезії” авторки.

Ключові слова: місто, топос, час, простір, хронологічність, соціалістичний реалізм.

Дубровський Р. О. Особенности функционирования топоса города в поэзии Галины Гордасевич

Статья посвящена освещению особенностей функционирования различных видов городских топосов в поэзии Г. Гордасевич. Особое

внимание уделяется проблеме историсофского изображение города в книге “Строка из летописи”. Также сделан акцент на связи времени и пространства в “городской поэзии” автора.

Ключевые слова: город, топос, время, пространство, хронологичность, социалистический реализм.

Dubrovskyy R. O . Peculiarities of Functioning of the Topos of City in Poetry by Galyna Gordasevych

The article is devoted to the functioning of various types of urban toposes in poetry by H. Gordasevych. Particular attention is focused on the problem of historiosophical depiction of the city in the book “A string from the record.” Also the attention is paid to the connection of time and space in “urban poetry” by the author.

Key words: city, topos, time, space, hronology, socialistic realism.

Стаття надійшла до редакції 24.08. 2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – к.філол.н, доц.Василишин О. В.

УДК 811.161.2 +82.09 (Леся Українка)

Р. Є. Жаркова

ЙОГО (і, чи)/ ЇЇ МІС-ТО(-ЦЕ): СИЛУЕТИ *ІНШИХ* ЯК ТАКТИКА САМОРЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В ЖІНОЧОМУ ПИСЬМІ МОДЕРНУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ “МІСТО СМУТКУ” ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

Література модерну відкрила не лише нові способи художності, а й збагатила себе якісно новим різновидом текстотворення, де синтезується образ жінки-героїні та жінки-автор(а)ки. Визначний теоретик літератури Гелен Сіксу у своїй першій фундаментальній праці з жіночих студій “Le Rire de la Méduse” (1975) доводить, що жіноче письмо займає середнє місце між Хаосом (алогічністю, невпорядкованістю, нерациональністю) і Космосом (логічністю, світовим порядком, раціональністю), тобто залишається у просторі “Chaosmos” [1, с. 59], де межа між двома початками Всесвіту така ж нечітка, як і між нормальністю/божевіллям. Це породжує у свідомості авторки ідентифікаційний розкол – множинність різних, часто протилежних “я”, які співіснують через само-визнання і само-заперечення. Тому в наступній своїй роботі “Contes” Г. Сіксу розглядає позиції жіноч-ого(-их) тіл-а у тексті, вважаючи, що основне питання письма не “ким я є?”, а “Кими я є?” [2, с. 57].

Проблема знайдення (і, або) повернення себе і до себе у творчості модерністок поєдналася зі ще однією проблемою –